

A DOLESCH–VELICH–ÜGY
Nyilas tisztviselők internálása
Pest megye Kiskőrösi járásában 1944 nyarán
FUCHS GYÖRGY

THE DOLESCH–VELICH AFFAIR

The Internment of Arrow Cross Officials in the Kiskőrös District
of Pest County in the Summer of 1944

In the summer of 1944, Dr. János Benedek, főszolgabíró of Kiskőrös district, had two officials of the local far right interned, in a country under Nazi occupation and governed by an administration that closely collaborated with the occupying forces. The dominant view of Hungarian public administration is that it slavishly served the German invaders and the collaboration Sztójay administration on every level, before all with regard to the deportation of the Jewish population. The evidence offered by the memoirs of dr. János Benedek, on the other hand, and the investigational material that has been subsequently revealed, show that in the greatest county of Hungary there were people in the public administration, from the public notary to the főispán, and even in the Ministry of Home Affairs, who, assisting each other, proved able to double-cross the regime and put up covert resistance. As very few memoirs from people acting as főszolgabíró have come down to us, especially from the twentieth century, it is extremely precious to glimpse the complicated web of the lower layer of the administration of the Holocaust era from the perspective of an official whom the local far-right extremists wanted to have removed on account of his sabotage of the anti-Jewish legislation. The investigations give us a sense of the elbow room that was available to contemporary county officials against the ever increasing pressure of far-right extremist movements and parties in order to preserve their control over the administration.

Keywords: public administration, Holocaust, Districts of Kiskőrös, internment, denunciation, far-right extreme, German occupation

Dr. Benedek János,¹ a Kiskőrösi járás főszolgabírája, 1944 nyarán internáltatta két szélső-jobboldali mozgalom helyi vezetőjét, mivel azok a Belügyminisztériumnál tett feljelentés,

Fuchs György, levéltáros, Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára.

¹ Dr. Benedek János (Galgahévíz, 1900. február 27. – Bp., 1988. április 27.) középbirtokos parasztcsaládból származott. Közszerzői pályára 1924-ben lépett Hévízgyörk községben. 1942-től 1944. október 28-ig a Kiskőrösi járásban főszolgabíró. Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltárs (= MNL PML) IV. 408-b. 24658/1942. Dr. Benedek János törzskönyvi lapja.

illetve hangulatkeltés útján megpróbálták őt, valamint dr. Koczoh Zoltán² csengődi és Varga Sándor³ kiskőrösi főjegyzőket eltávolítani a helyi közigazgatásból. Jóllehet Pest megyében a szélsőjobboldalnak nem ez volt az első és egyetlen kísérlete a járási közigazgatás tisztviselőinek eltávolítására, azonban – jelenlegi tudásunk szerint – ez volt a legjobban szervezett akciójuk, és a német megszállás, valamint a nyilas hatalomátvétel közötti időszakot tekintve ekkor volt rá a legkomolyabb esélyük.⁴ A cél természetesen a szélsőjobboldal befolyásának kiterjesztése volt az alsó közigazgatás e két végpontjára. Az ok pedig, amiért a nevezett tisztviselők távozását akarták, nem is lehetett más, mint hogy a főszolgabíró és két főjegyzője: „nem elég radikálisan hajtotta végre”⁵ a zsidótörvényeket, és általában a zsidók segítségére voltak a vészkorszakban.⁶ Az ügy két internált főszereplője: Dolesch Gyula⁷ kiskőrösi gyógyszerész, a Magyar Megújulás Pártjának⁸ (= MMP) járási vezetője, illetve ifj. Velich István,⁹ a Duna–Tisza közti Mezőgazdasági Kamara Kiskőrösi járási főintézője, aki egyben a Keleti Arcvonal Bajtársi Szövetség¹⁰ (= KABSZ) járási vezetője is volt.

Az eset különlegessége, hogy annak lefolyását egyszerre két nézőpontból is követhetjük. Egyrészt az ügyben érintett főszolgabíró szerencsésen fennmaradt visszaemlékezéseiből,¹¹ másrészt a vármegye által lefolytatott hivatalos vizsgálatok jegyzőkönyveiből. A két forrástípusból választ kaphatunk olyan kérdésekre, mint hogy a német megszállást követően jelentősen megnövekedett ráhatással bíró szélsőjobb mozgalmi milyen taktikával igyekeztek befolyásukat kiterjeszteni az alsó közigazgatásban. A Horthy-rendszer – velük nem szimpatizáló – tisztviselői pedig az adott politikai helyzetben hogyan védekezhettek az ilyen támadások ellen, illetve ezen hivatalnokok hogyan lassíthatták a zsidóellenes törvények végrehajtását, hogyan segíthették a jogaitól és vagyonától megfosztott zsidóságot helyzetének elviselésében és a menekülésben. A hivatalos vizsgálat és a visszaemlékezés összevetése pedig lehetőséget ad a főszolgabíró szavahihetőségének ellenőrzésére is.

² Dr. Koczoh Zoltán főjegyző Csengőd községben. *Magyarország tisztí cím- és névtára* 51 (1944) 91. [Az oldal-szám nem az interneten fellelhető, hanem a tényleges kötetre vonatkozik.]

³ Uo. Varga Sándor Kiskőrös főjegyzője.

⁴ Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Bp., 2003. 262–265.

⁵ MNL PML IV. 408-b. 41994/1944. A KABSZ [Keleti Arcvonal Bajtársi Szövetség] panasza Dr. Benedek János kiskőrösi főszolgabíró ellen; 42.319/1944. III. sz. BM iktatmány másolata.

⁶ MNL PML 401-b. 3060/1944. Dolesch Gyula internálása. A Kiskőrösi járás főszolgabírájának 4773/1944. sz. véghatározata.

⁷ Dolesch Gyula gyógyszerész. Szarvas, 1901. április 12. 1933-óta lakott Kiskőrösön. 1936–1937-ben a Magyar Nemzeti Szocialista Párt Hungarista mozgalmanak volt a tagja, majd 1938-tól helyi vezetője a felosztatásig. Ezt követően, 1941-ig a Magyar Nyilaskeresztes Párt tagja és helyi vezetője volt, majd átlépett a Magyar Megújulás Pártjába. MNL PML IV. 401-b. 3060/1944. Dolesch Gyula vallomása a kiskőrösi főszolgabírói hivatalban, 1944. július 27.

⁸ Magyar Megújulás Pártja (= MMP) szélsőjobboldali ellenzéki párt 1940–1944 között.

⁹ MNL PML IV. 401-b. 3420/1944. Ifj. Velich István a Duna–Tisza közti Mezőgazdasági Kamara főintézője Kiskőrös székhellyel, született Budapest, 1901. október 23.

¹⁰ Keleti Arcvonal Bajtársi Szövetség (= KABSZ) fasisztoid, félkatonai szervezet, az MMP fegyveres rohamosztaga, amely kb. 1942-ben alakult.

¹¹ MNL PML XXXIII. 5. Krónikák levéltári gyűjteménye. Dr. Benedek János kiskőrösi főszolgabíró visszaemlékezései: *Egy porszem a nagy viharban* címmel. [Kézirat, 1978.] I–VI. kötet.

Benedeknek és az ilyen ügyekben érintett többi hivatalnoknak tisztában kellett lennie azzal, hogy az 1944. március 19-i német megszállás és a Sztójay-kormány kinevezése óta minimum kettős hatalmi helyzet volt az országban. Az új kormányzat közvetlenül Edmund Veesenmayerrel, a Budapesten székelő birodalmi megbízottal tartotta a kapcsolatot, teljesítve a németek minden kérését. A szélsőjobb pártjain kívül minden más mozgalmat kiiktattak a közéletből, a Gestapo közreműködésével pedig több ezer politikust tartóztattak le. A németbarát és szélsőjobboldali lapokon kívül minden más orgánusot betiltottak, és lecserélték a főispánok és a polgármesterek nagy részét is. Magyarország gyakorlatilag elvesztette szuverenitását.¹² A formálódó ellenállást megelőzendő a KABSZ számos fenyegető felhívást tett közzé,¹³ és ebbe az intézkedéssorozatba látszik beleilleszkedni a kiskőrösi főszolgabíró és a főjegyzők elleni politikai hadjárat is. Dr. Benedek János – és az őt támogatók – tetteit ezen körülmények figyelembevételével kell vizsgálnunk.

Hogy a korábban említetteken és Benedek János ügyén kívül hány ilyen eset történthetett még Pest megyében vagy akár országosan, arra egy kiterjedtebb kutatás adhatná meg a választ, mely meglátásom szerint érdemben árnyalhatná a korabeli magyar közigazgatásról kialakult, meglehetősen sötét képet.

A két eset felgöngyölítése nagyjából egy időben – 1944 júniusa és augusztusa között – ment végbe, azonban mivel az ügyeket a korabeli eljárások során nem vonták egybe, ezért itt is külön-külön kerülnek bemutatásra.

Az ügy(ek) előzményei

A dr. Benedek János főszolgabíró eltávolítását célzó szervezkedés indulásával kapcsolatban a legtöbb információval Benedek hivatali helyettese, dr. Komáromy László tb. főszolgabíró¹⁴ vallomása szolgál, amelyből kiderül, hogy Benedek áthelyezéséről már március vége óta – tehát a német megszállást követően – kezdett szóbeszéd keringeni a járásban.¹⁵ Komáromy szerint először Székely János¹⁶ – Velich társa a főszolgabíró elleni szervezkedésben – említette ezt mintegy véletlenül neki, amivel valószínűleg a reakciójára volt kíváncsi. Az 1944. április 3-ai, Kiskőröst sújtó bombatámadás után pedig már a közeli

¹² Mezey Barna: *Magyar alkotmánytörténet*. Bp., 2003. 267.; Paksa Rudolf: *Magyar Nemzetiszocialisták. Az 1930-as évek új szélsőjobboldali mozgalma, pártjai, politikusai, sajtója*. Bp., 2013. 268–270.

¹³ Paksa: *Magyar Nemzetiszocialisták*, 269.

¹⁴ A „tb.” jelzés feloldása „tiszteletbeli”. A korabeli közigazgatásban a tb. főszolgabíró a járási főszolgabíró helyettesét jelentett, ami egyfajta rangjelzőként is szolgált, utalva arra, hogy viselője már komoly közigazgatási tapasztalatokkal bír. Ez főleg a nagyobb járásokban volt így, a kisebb járásokban maximum egy szolgabíró dolgozott a főszolgabíró mellett. Tb. szolgabíró is volt a korban, ami olyan tisztviselőt jelentett, akit még nem választottak meg „rendes” szolgabírói pozícióra, fizetést még nem kapott, de az egyetemet már elvégezte.

¹⁵ MNL PML IV. 401-b. PPSK vármegye főispánjának iratai. Általános iratok. 3420/1944. „Velich-ügyek” jegyzőkönyvei. 2. főlíó. Dr. Komáromy László tb. főszolgabíró vallomása/levele dr. Benedek János főszolgabíróhoz, a június 10-én kettejük között lezajlott magánbeszélgetésről. Kiskőrös, 1944. június 11.

¹⁶ Székely János a Magyar Szóőlgazdák Országos Borértékesítő Szövetkezete (= MASZOBBSZ) körzetvezetője volt a Kiskőrösi járásban. MNL PML IV. 401-b. 3420/1944. „Velich-ügyek” jegyzőkönyvei. 5216/1944. 7. főlíó. Székely János kihallgatásának jegyzőkönyve. Kiskőrösi járási főszolgabírói hivatal, 1944. augusztus 19.

napokra biztosra mondták neki – hogy kik, arról nem szól, de minden valószínűség szerint Velich és Dolesch – a főszolgabíró járásból történő eltávolítását. Majd „a legutóbbi időkben” dr. Gyimesi Károlytól¹⁷ és más, nem járásbeli tisztviselőktől hallotta – ismét csak nevek említése nélkül –, hogy az áthelyezés meg fog történni. Komáromyt tehát folyamatosan „tájékoztatták” a tervezett főszolgabíró-váltás folyamatának állásáról, sőt a KABSZ-feljelentés megtörténtéről is informálták. Azzal a kérdéssel kapcsolatban, hogy mi állt a feljelentésben, ellentmondásba keveredett, mivel egyszer azt állította, hogy nem ismeri annak tartalmát, aztán pár sorral lejjebb már emlékezett két vádpontra. A vallo-másból az is kiderül, hogy Székelyt és Velich Benedeket is tájékoztatta a feljelentésről, de arról nem, hogy melyik felettes hatósághoz vagy személyhez küldték el azt. Benedek tehát tudott az ellene tett feljelentésről, azt is tudta, hogy kik tették és milyen minőségükben, illetve a tartalmáról is lehetett némi fogalma. Azzal pedig nyilván tisztában lehetett, hogy mely felettes hatóság(ok)hoz tehették meg azt.

Dolesch Gyula ügye

Az MMP 1944 márciusában azzal a feladattal bízta meg Dolesch Gyula kiskőrösi patikust, hogy a párt helyi szervezetét építse ki és toborozzon tagságot. Dolesch ezt úgy képzelte el, hogy: „a felveendő párttagok előtt és mások előtt is azt hangoztatta és hangoztatták a hozzá legközelebb álló emberekkel együtt, hogy a főszolgabírót rövid időn belül elhelyeztetik Kiskőrösön és több vezetőjegyzőt is [...] Indokul zsidóbarátságot és a zsidótörvényeknek késedelmesen és nem előírásosan történő végrehajtását hozták fel.”¹⁸ Dolesch ténykedéséről Benedek főszolgabíró egy név és dátum nélküli bejelentés formájában idejekorán értesült.¹⁹

Az ügyében lefolytatott csendőrségi és járási nyomozati anyagokból és vallomásokból az alábbi történet rajzolódik ki. Dolesch Gyula az MMP kiskőrösi szervezete nevében, és mint a párt országos választmányának tagja, április 12-én kelt, a főszolgabírónak írt bejelentésében kifogásolta, hogy a kiűrt zsidó lakásokba helybelieket, és nem a fővárosból érkezett kibombázottakat és menekülteket helyezték el. Kijelentette továbbá, hogy ha: „tiltakozásuknak nem lesz foganatja és a lakásoknak helybeliek által való elfoglalása ennek dacára is megtörténik, erre már a holnapi napon kénytelen leszek a Belügyminisz-

¹⁷ Községi orvos Kiskőrösön. MNL PML IV. 408-b. 41999/1944. Dr. Paál István által a kiskőrösi főszolgabírói hivatalban felvett kihallgatási jegyzőkönyv dr. Benedek János elleni panasz kivizsgálása tárgyában. 1944. augusztus 5.

¹⁸ MNL PML IV. 401-b. 3060/1944. Dolesch Gyula kiskőrösi lakos rendőrhatalósági őrizet alá helyezése. Indoklás. Kiskőrösi járás főszolgabírája iratai. 4773/1944.

¹⁹ „Tisztelettel jelentem még, a főszolgabíró Úrnak, hogy az öreg patikában lévő Dolesch patikárius itt azt mondta, hogy a csengődi Főjegyzőt és a Főszolgabíró Urat állásából elmozdítják, már mint ők a megújulás Pártja. Szíveskedjen vele szemben a legszigorúbb rendszabályokat alkalmazni, ami módjában van, mert az egy abnormalis ember, aki mindenre képes. Jó egészséget kívánva maradok alázatos tisztelettel.” Ugyan e névtelen bejelentésen – mely másolat formájában maradt ránk – nincs dátum, de a főispánnak eljuttatott bizonyítékok között egyes számmal szerepel és a többi irat kronológiai sorrendben követi. MNL PML IV. 401-b. 3060/1944. Névtelen levél a főszolgabíróhoz.

ter úr figyelmét felhívni. Egyben bejelentem, hogy Központunk rendelkezése folytán kénytelenek vagyunk az összes hatósági intézkedéseket ellenőrizni.”²⁰ Benedek a fenyegetéssel felérő bejelentést telefonon megbeszélte dr. Géczy András vármegyei főjegyzővel – az alispán helyettesével –, aki arra utasította őt, hogy személyesen beszélje meg az ügyet Dolesch Gyulával. A főszolgabíró ennek megfelelően személyesen tájékoztatta Dolescht arról, hogy a lakáskiutalások alispáni rendelet alapján történnek, mire Dolesch visszavonta kifogásait.²¹ Benedek a hivatalos tájékoztatáson túl „szóbelileg figyelmeztette Dolesch Gyulát, hogy az általa járni szándékolt út nem helyes, miért is kérte, hogy a hibázott útról letérve ki nem fogásolható [sic!] magatartást tanúsítson, mert hatósági beavatkozást fog maga után vonni.”²²

A kiskőrösi patikus azonban nem hallgatott a főszolgabíró figyelmeztetésére/fenyegetésére, és a következő hetekben, amerre csak járt a járásban, mindenhol hangoztatta, hogy Benedek főszolgabírót, dr. Koczoh Zoltán csengődi és Varga Sándor kiskőrösi főjegyzőket el kell távolítani a közigazgatásból. Indoklása általában az volt, hogy a nevezett tisztviselők: „a zsidó törvények végrehajtásának 100 %-ban nem tettek eleget [...] a zsidó üzleteket be kellett zárni, még délben is árusítottak”²³, valamint hogy „a törvény betűjéhez ragaszkodik”.²⁴ Mindezeket túl tagtoborzó gyűléseket is tartott, amit a csendőrök figyelmeztetése ellenére is tovább folytatott.²⁵ Benedek szerint már ezért is internáltathatta volna Dolescht, mivel gyűlések tartását a 175.500/1944. VII. számú BM²⁶ rendelet tiltotta.²⁷ Sőt! Dolesch 1944. június 16-án, Kiskőrösön kelt beadványában, amelyben bejelentette az MMP soltvadkert-i szervezetének megalakulását, egyúttal kérte a főszolgabírót, hogy „hasson oda” a helyi főjegyzőre, mivel az, Font Henrik, illetve a csendőrség

²⁰ MNL PML IV. 401-b. 3060/1944. 2. sz. bizonyíték [az eredetiről készült másolat 1944. július 28-i dátummal]. A Magyar Megújulás Pártja kiskőrösi szervezetének bejelentése a Kiskőrösi járás főszolgabírájához. Kiskőrös, 1944. április 12. Dolesch ugyanilyen tartalmú levelet küldött Varga Sándornak, Kiskőrös főjegyzőjének is. Budapest Főváros Levéltára (= BFL) VII. 5-e 5980/1950. 23. Dolesch Gyula népbírói ügye.

²¹ Uo. Benedek János az ügyet ezzel elintéztnek tekintette. 1944. április 13.

²² MNL PML IV. 401-b. 3060/1944. Dolesch Gyula kiskőrösi lakos rendőrhatalósági őrizet alá helyezése. Kiskőrösi járás főszolgabírája iratai. 4773/1944.

²³ MNL PML IV. 401-b. 3060/1944. 4. bizonyíték. Gelencsér András, ifj. Csuthy Lajos, Zachár István, Andó Pál és Csernák István kihallgatásának jegyzőkönyve, a Dolesch Gyula által 1944. május 28-án a Soltszentimrei Gazdakörben elmondottakkal kapcsolatban. Soltszentimre, 1944. június 11.

²⁴ MNL PML IV. 401-b. 3060/1944. 3. bizonyíték. Csepri Lajos keceli gyógyszerész vallomása Dolesch Gyula által a főszolgabíró eltávolítására tett kijelentéseivel kapcsolatban. Kecel, 1944. június 10.

²⁵ MNL PML IV. 401-b. 3060/1944. 9. és 8. jegyzőkönyvek. Kávai csendőr főtörzsrőrmester jelentése dr. Benedek János főszolgabírónak az MMP soltvadkert-i szervezetének 1944. május 4-én tartott alakuló gyűléséről. Soltvadkert, 1944. június 21. (lásd még Hajnal Miklós és Oláh István soltszentimrei lakosok kihallgatási jegyzőkönyve, Soltszentimre 1944. június 19.), Dolesch Gyula 1944. május 30-án a Zachar-féle vendéglőben tartott tagtoborzó gyűlésen tett kijelentéseket Benedek főszolgabíró, valamint a csengődi és kiskőrösi főjegyzők eltávolítására vonatkozóan.

²⁶ A m. kir. belügyminiszter 1944. évi 175.500. számú rendelete, a gyülekezési tilalomról. 1944. április 29. (Magyarországi Rendeletek Tára 1867–1945. [1944. év] 173. ?pg=514&layout=s&query=gy%C3%BClekez%C3%A9si%20tilalom. A letöltés ideje: 2019. július 18.)

²⁷ MNL PML IV. 401-b. 3060/1944. Dolesch Gyula kiskőrösi lakos rendőrhatalósági őrizet alá helyezése. Indoklás. Kiskőrösi járás főszolgabírája. 4773/1944.

folyamatosan nyomást gyakorol a párt helyi szervezetére.²⁸ Benedek rögtön továbbította a panaszt a soltvadkerti főjegyzőnek, aki válaszlevelében megütkezésének hangot adva utasította el Dolesch vádjait.²⁹ A főjegyző csatolta leveléhez az MMP helyi vezetője, dr. Bakos Gyula ügyvéd bejelentését is, melyben Bakos tagadta, hogy nyomásgyakorlást érzékelt volna. Bakos levele végén közölte, hogy 1944. június 16-án lemondott az MMP helyi vezetői tiszteréről.³⁰ Mindez elég volt Benedeknek ahhoz, hogy június 23-án Mérey László³¹ főispánnál panasszal éljen Dolesch Gyula ellen.³² A főispán június 28-án kelt válaszlevelében elrendelte a Dolesch Gyula elleni internálási eljárás elindítását.³³

Benedek János meglehetősen alapossággal és gyorsasággal látott hozzá a Dolesch Gyula internálásához szükséges bizonyítékok és tanúk összeszedéséhez, melybe bevonta a Kiskőrösi járás csendőrségét is.³⁴ A nyomozás során keletkezett hét jegyzőkönyvből szépen kirajzolódik a Kiskőrösi járásban március vége óta tevékenykedő MMP- és KABSZ-csoporthoz tartozóknak a helyi közigazgatást célzó tisztogatási terve. Dolesch nem is tagadta, hogy Benedek János főszolgabíró, valamint a csengődi és kiskőrösi főjegyzők eltávolítása lenne a célja: „hogya ha az Imrédy párt [MMP] átveszi a vezetést, illetve uralomra jut, mindazok a vezető személyek, akikből hiányzik a szociális eszme, ki lesznek cserélve. Ugyanakkor megnevezte Benedek főszolgabíró urat, Varga Sándor kiskőrösi és dr. Koczóh csengődi főjegyzőket, akiket nem ő, de a pártjuk által vallott elv nem enged, hogy továbbra is megmaradjanak beosztási helyükön. Ezt ő a Párt felsőbb vezetőségétől hallotta.”³⁵ Azonban a június 24-én kelt, dr. Zákány Győző³⁶ tb. szolgabíró által lefolytatott kihallgatás jegyzőkönyvéből kiderül, hogy Doleschnek már 1944. március 19. előtt is személyes gondjai voltak Benedekkel és a két főjegyzővel, mert „más politikai nézeteket vallanak, mint én és a vezetésem alatt álló pártom”. Ráadásul „a Megújulás pártja nem kapta meg azt a

²⁸ MNL PML IV. 401-b. 3060/1944. A Magyar Megújulás Pártja Kiskőrösi Járási Szervezetének beadványa a főszolgabíróhoz. Kiskőrös, 1944. június 16.

²⁹ Font Henrik soltvadkerti főjegyző levele a főszolgabírónak Dolesch Gyula bejelentése tárgyában. 3157/1944. kig.sz.

³⁰ MNL PML IV. 401-b. 3060/1944. Dr. Bakos Gyula levele Font Henrik soltvadkerti főjegyzőhöz. Soltvadkert, 1944. június 19.

³¹ Nagyselmeczi Mérey László 1944. április 26. – 1944. október 20. között Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye főispánja. Főispáni működése alatt szinte állandóak voltak az összetűzései Endre László alispánnal, melyek az után sem szűntek meg, hogy utóbbit államtitkárrá nevezték ki. Fellépett a nyilasokkal szemben is és többeket internáltatott közülük. A nyilasok által „kikezdett” tisztviselőket védelmébe vette. A nyilas hatalomátvételt követően lemondott. A háború végéig Sopron környékén bujkált. In: *Pest megye évszázadai, hivataltörténeti áttekintés*. Főszerk. Dr. Schramek László Péter. Bp., 2016. 169.

³² MNL PML IV. 401-b. 3060/1944. A Kiskőrösi járás főszolgabírájának Dolesch Gyula elleni panasz. Kiskőrös, 1944. június 23. 93/1944. eln.

³³ MNL PML IV. 401-b. 3060/1944. 10. bizonyíték. Mérey László főispán utasítása Benedek János főszolgabírónak Dolesch Gyula internálása tárgyában. 1944. június 28.

³⁴ A Kiskőrösi járás főszolgabírájának utasítása a kiskőrösi csendőrhöz, Dolesch Gyula elleni panasz ki vizsgálása kapcsán. Kiskőrös, 1944. július 04. 4773/1944. kig. A főszolgabíró részletes utasításokkal látta el a csendőröket a nyomozás és a kihallgatás lefolytatására vonatkozóan (lásd MNL PML IV. 401-b. 3060/1944. 11. sz. irat).

³⁵ MNL PML IV. 401-b. 3060/1944. 12. sz. jegyzőkönyv. Kiskőrösi lovas csendőrhöz jelentése, Dolesch Gyula elleni panasz nyomozása, Dolesch Gyula vallomása. 1944. július 10.

³⁶ Dr. Zákány Győző tb. szolgabíró, 1944 júniusától szolgált a kiskőrösi járásban. MNL PML IV. 478. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyei tisztviselők nyilvántartásainak levéltári gyűjteménye 1883-1944

támogatást a közigazgatás vezetőitől, mint amit elvárt volna tőle. Ugyanis könnyen vi-seltettek a párt munkája iránt, úgy a főszolgabíró, mint a községek egyes vezetőjegyzői [lásd Varga Sándor, Dr. Koczoh Zoltán és Font Henrik].” Dolesch szerint az MMP központ-jából kaptak felhívást arra nézve, hogy a közigazgatást ellenőrizniük kell: „a párt, mivel a kormányváltással kapcsolatos esetleges szabotázsztól való félelem miatt adta ki a fenti rendeletet. A Megújulás Pártjának [mint a – F. Gy.] nemzet szervezetének a kötelessége, hogy részben segítse a hatóságokat, részben pedig ellenőrizze.”

Kiderült az is, hogy Dolesch, miután magánúton³⁷ megtudta, hogy internálási eljárás van folyamatban ellene, június 12-én beadványt intézett az MMP központi vezetőségéhez, melyben Benedek főszolgabíró vele szemben tanúsított viselkedését taglalta.³⁸ Dolesch a kihallgatása során nem adta ki azoknak a neveit „akik észlelték, hogy a főszolgabíró, illet-ve vezetőjegyzők a rendeleteket [a zsidók elleni rendeleteket – F. Gy.] nem a hiv. szellem-ben hajtották végre.” Ekkor már Velich István és társai felé tapogatózott kérdéseivel Zákány tb. szolgabíró, mivel az a nyomozás is folyamatban volt.

Az okok itt is ugyanazok, mint – azt majd látni fogjuk – Velich István és a KABSZ ese-tében: „elkészt” intézkedések a zsidók boltjainak lezárására, a zsidók vagyontárgyaira vonatkozó intézkedés elmulasztása a gettóba vonuláskor – itt főleg a bevitt tüzelőanyagok mennyisége volt sérelmes Doleschék számára.³⁹ Leginkább azt kifogásolták, hogy jóllehet Benedek május 23-ai jegyzőkönyvében korlátozta a bevihető ingóságokat, de nem ellen-őrizte azt.⁴⁰

A csendőrök és a Zákány-féle kihallgatás között Dolesch Gyula kétszer kapott idé-zést⁴¹ – július 13-ra és 15-re – a főszolgabírói hivatalba, de egyik alkalommal sem ment el. Erős a valószínűsége, hogy ekkoriban járt az MMP vezetőségénél és tett bejelentést az ellene folyó internálási eljárásról. Vallomásaiból kitetszik, hogy szeretne volna úgy beállítani a helyzetet, mintha nem neki lenne személyesen célja a tisztviselők eltávolí-tása – jóllehet politikai nézeteik nem egyeznek –, hanem az MMP-nek, ezzel a párt vé-delme alá helyezve magát.

³⁷ Benedek a háború után tudta meg, hogy Gömösi Nándor révén folytak ki az információk a főszolgabírói hivatalból. MNL PML XXXIII. 5. Krónikák levéltári gyűjteménye. *Egy porszem a nagy viharban*. [Kézirat.] IV. 161–162. Gömösi Nándor irodasegédtsízt volt a kiskőrösi járás főszolgabírói hivatalában. *Magyarország tiszti cím- és névtára* 51 (1944) 91.

³⁸ Ez az irat sajnos nem maradt fent az MMP iratanyagában (vö. MNL OL P 1350).

³⁹ MNL PML IV. 401-b. 3060/1944. 22–24. sz. jegyzőkönyvek. Dolesch Gyula kihallgatásának jegyzőkönyve. Kiskőrös, 1944. július 24.

⁴⁰ Uo. Ez a bizonyos korlátozó intézkedés azonban nem szerepel az említett jegyzőkönyvben. Benedek az ellene lefolytatott vizsgálathoz is csatolta annak egy másolatát: MNL PML IV. 408-b. A KABSZ panasza dr. Benedek János kiskőrösi főszolgabíró ellen. 41994/1944. A Kiskőrösi járás főszolgabírájának rendelkezése a zsidók lakhelyének kijelölésére. 3801/1944. kig. sz. [Másolat, 1944. augusztus 6.]

⁴¹ MNL PML IV. 401-b. 3060/1944. 13., 18., 21. sz. jegyzőkönyvek, melyekben a kiskőrösi és a soltvadkerti csendőrparancsnoktól, illetve dr. Borsay Győző járási tisztiorvostól vettek fel vallomásokat Dolesch Gyula személyére, köztisztviselők elleni kijelentéseire és pártgyűléseire nézve. A kiskőrösi csendőr-parancsnok szerint a Dolesch által szervezett párt négy hónap szervezőmunkája után sem rendelkezik támogató tömeggel, jobbra csak vezetőkből áll. Dolescht izága, okvetetlenkedő embernek írta le, aki bármerre jár a járásban, a főszolgabíró és némely községi tisztviselők kicserélését emlegeti, mert „nem az új szellemben vezetik a hivatalukat”.

Benedek július 27-én részt vett Dolesch második kihallgatásán is, melyet Zákány tb. szolgabíró vezetett, és csak egyes kérdéseket intézett Doleschhez: „A kérdéseket azért kívántam feladni Dolesch Gyula úrnak, hogy az általa esetleg félreismert vagy nem ismert adatokhoz hozzájárulhasson...” Dolesch azonban megtagadta a válaszokat a főszolgabíró kérdéseire, így Benedek felkérte Zákányt, hogy az internálással kapcsolatban hozza meg a döntést.⁴² Az internálást még aznap, július 27-én végrehajtották. Indoklásában az alábbi okok szerepeltek: a hatóság tekintélyének aláásása a járás lakói előtt, politikai gyűlések tartása figyelmeztetés és tiltás ellenére, főszolgabíró és némely vezetőjegyzők eltávolításának hangoztatása a járás lakossága előtt, a főszolgabíró feljelentése a zsidó boltok késedelmes lezárása miatt, a főszolgabírót és a vezetőjegyzőket a zsidók pártolásával gyanúsította meg stb.⁴³ A véghatározatot Benedek még aznap felterjesztette Mérey László főispánhoz, illetve a Belügyminisztérium VII./a Közbiztonsági Ügyosztályához.

Dolesch Gyula internálása gyors reakciót váltott ki a Belügyminisztériumban. Már másnap, július 28-án vitéz Király Gyula csendőr ezredes⁴⁴ telefonon utasította Benedeket, hogy Dolesch Gyulát ne kísértesse fel a budapesti fogház és toloncügyosztályhoz, hanem Kiskőrösön kell védőőrizetben tartani, további intézkedésig. Az ügyben keletkezett összes iratanyagot pedig fel kell küldenie a minisztériumnak. Benedek az utasításnak megfelelően cselekedett, azonban az iratok másolatait a főispánnak is elküldte.

Benedek főszolgabíró a belügyminiszternek is írt egy, a helyzetet megvilágítani kívánó levelet még ugyanaznap. Ebben már összevonta a két ügyet, Velich István (KABSZ) és társaiét, valamint Dolesch Gyuláét (MMP), melyeknek egyetlen célja volt: az ő eltávolítása a járás éléről.⁴⁵ Az események előzményeinek megértése és a járásban uralkodó körülmények bemutatása érdekében Benedek csatolta az iratokhoz dr. Komáromy László⁴⁶ tb. főszolgabíró két vallomását is, amelyeket Komáromy utóbb a főszolgabíró elleni KABSZ-feljelentés kivizsgálása ügyében tett.⁴⁷ Benedek szerint Velichék vonták be terveikbe Dolesch Gyulát, ő azonban átvette a vezető szerepet az ellene indított lejárató kampányban, és ezért indult meg előbb ellene a vizsgálat. Benedek a Dolesch Gyula által, az MMP-nál tett panaszbeadványában foglaltak nagy részéről egy Kiskőrösön járt MMP-tagtól szerzett tudomást. A Velich–Dolesch-társaság által nyilvánosan terjesztett vádak kivizsgálását pedig maga Benedek János kérte, nem is akárkitől, hanem egyenesen Endre

⁴² MNL PML IV. 401-b. 3060/1944. 27. jegyzőkönyv. Dolesch Gyula kihallgatásának jegyzőkönyve. Kiskőrös, 1944. július 27.

⁴³ MNL PML IV. 401-b. 3060/1944. 30. jegyzőkönyv. Dolesch Gyula kiskőrösi lakos rendőrhatalmági őrizet alá helyezése. Kiskőrös, 1944. július 27.

⁴⁴ Vitéz Király Gyula csendőr alezredes, M. kir. Belügyminisztérium VII/a Közbiztonsági alosztálya. *Magyarország tisztí cím- és névtára* 51 (1944) 50.

⁴⁵ MNL PML IV. 401-b. 3060/1944. 30. jegyzőkönyv. Dolesch Gyula kiskőrösi lakos rendőrhatalmági őrizet alá helyezése. Kiskőrös, 1944. július 27.

⁴⁶ Dr. Komáromy László tb. főszolgabíró a Kiskőrösi járásban. *Magyarország tisztí cím- és névtára* 51 (1944) 90.

⁴⁷ MNL PML IV. 401-b. 3420/1944. „Velich-ügyek” jegyzőkönyvei. 2. fólió. Dr. Komáromy László tb. főszolgabíró vallomása/levele dr. Benedek János főszolgabíróhoz, a június 10-én kettejük között lezajlott magánbeszélgetésről. Kiskőrös, 1944. június 11.; MNL PML IV. 408-b. 41994/1944. 37. jegyzőkönyv. Dr. Komáromy László tb. főszolgabíró hivatalos kihallgatási jegyzőkönyve, Dr. Benedek János főszolgabíró által. Kiskőrös, 1944. július 2.

László⁴⁸ államtitkártól.⁴⁹ Benedek a Velich–Dolesch-társaság ellen indított vizsgálatok igazolásul kijelenti, hogy: „Valamennyi megnevezett személy összhangzatos és egyéni eljárásának és cselekményeinek egybevetéséből tűnik ki, hogy milyen káros volt Dolesch Gyula úrnak és társainak az eljárása, mely eljárás túllépi a magán úton való felelősségre vonás határát és feltétlen közigazgatási hatóság beavatkozását vont maga után.” Tájékoztatotta továbbá a belügyminisztert, hogy jelenleg „egy-két vádpont tisztázásából nem domborodik ki teljesen a tényállás”, teljes képet majd a vizsgálatok lezárulta után lehet kapni. Ami alatt nyilván a párhuzamosan folyó Velich/KABSZ ügyet értette a főszolgabíró. Dolesch Gyulát pedig a maga részéről – ismerve személyét és magatartását – összeférhetetlen embernek tartja, s így alkalmatlannak bármilyen pártszervezet vezetésére.⁵⁰

Az egész iratanyag legvégén pedig egy magánlevél akad a kezünkbe, amelyet Mérey László főispán írt Imrédy Bélának, az MMP elnökének, 1944. június 28-án, miután utasította Benedeket a Dolesch elleni internálási eljárás lefolytatására. Levelében a főispán – röviden vázolván Dolesch Gyula tetteit – tájékoztatta Imrédyt, hogy Benedeknek utasításba adta a Dolesch Gyula elleni internálási eljárás lefolytatását. Mérey főispán végezetül arra kérte Imrédyt, hogy: „Meg vagyok győződve, hogy Dolesch Gyula gyógyszerész a Párt tudtán kívül önkényesen járt el, ezért kérlek nevezett ellen, mint Pártodnak tisztségviselője ellen a Magad részéről is eljárni szíveskedjél.”⁵¹ Hogy lett-e fogantatja a főispán kérésének, az a fennmaradt MMP-iratokból nem állapítható meg egyértelműen. Dolesch Gyula internálását, 1944. augusztus 7-i dátummal, vitéz Király Gyula m. kir. csendőr ezredes saját hatáskörében megszüntette, azonban a Benedek ellen, 1944 őszén kezdeményezett második feljelentés irataiban neve már nem tűnik fel.

⁴⁸ Endre László (Abony, 1895.jan.1. – Bp., 1946. márc.29.): közigazgatási tisztviselő, szélsőjobboldali politikus. 1923-tól a gödöllői járás főszolgabírája, 1938-tól Pest vármegye. alispánja. Vezető pozíciókat tölt be fajvédő egyesületekben (Magyar Országos Véderő Egyesület, Ébredő Magyarok Egyesülete, Kettőskereszt Vérszövetség). A Sztójay-kormány BM-i közigazgatási államtitkára. E minőségében egyik szervezője a Magyarországi zsidók deportálásának. In: Magyarország a második világháborúban, Lexikon A-Zs, Budapest 1997., 95.

⁴⁹ Erről az információról ezen a levélen kívül más forrásból még nem találtam megerősítő adatot.

⁵⁰ MNL PML IV. 401-b. 3060/1944. Dr. Benedek János levele a M. kir. belügyminiszterhez, Dolesch Gyula rendőrhatalmági őrizetbe helyezése tárgyában. Kiskőrös, 1944. július 28.

⁵¹ MNL PML IV. 401-b. 3060/1944. Mérey László főispán levele Imrédy Bélához, az MMP elnökéhez, 1944. június 28. A levél eljutott Imrédyhez: lásd MNL OL P 1350 A Magyar Megújulás Pártjának iratai. 1. doboz. 5. tétel. Iktatatlan levelek 1944. 180. fol.

Velich István ügye

Az egykori főszolgabíró Velich Istvánnal történt afférját Benedek a következőképpen mutatja be visszaemlékezésében:⁵²

„Velich István

Velich mint intéző

Velich István nő, családos, gyermektelen, a Kecskeméti Mezőgazdasági Kamara intézője Kiskőrös székhellyel. A kamara igazgatója gesztelyi Nagy László⁵³ országgyűlési képviselő. Mivel Nagy László a kiskőrösi járás képviselője, Velich háta megett áll. Velich kb. 40 éves. Felesége polgári iskolában tanító helyben. Velich hatásköre a kiskőrösi járás községre terjed ki. Mozgalmas fiatalember. Érintkezésben jó modorú. Értelmes és intelligens ember. A járásban sok emberrel érintkezik. Nem tudom, hivatalát hogyan látja el. Valószínűleg jól. Velich jár hivatalomban is. Többször beszélek vele. Dr. Komáromy László szolgabíróval jó barátságba kerül. Gyakran találkoznak hivatalban, hivatalon kívül. Velich ellen senki nem panaszkodik.

[...]

Velich magatartása

Velich mint jeleztem járási nyilas tisztviselő. Azt kívánja elérni, hogy én is a zsidók ellen forduljak és pártfogoljam minden tevékenységét. Endrének [Endre László⁵⁴ – F. Gy.] sem tetszik, hogy semleges vagyok. Én indokolatlanul nem teszek semmit a zsidók ellen, de azt sem hagyom, hogy más tegyen. Végrehajtom a törvényes rendeletet, de azon túl nem megyek. Nem ismerem a zsidókat. Nem barátkozom velük, de nem is bántom. A nyilasoknak törvényen kívüli eljárását nem helyeslem, és nem támogatom.

Velich szeretné, ha a háta mögé állnék és fedezném a cselekedeteit. Ezt hangoztatja többször. Ekkor azt válaszolom, hogy cselekedeteiben nem tudom megakadályozni, tegyen, ahogyan tud és akar, de én nem támogatom, és nem fedezem. Engem hagyjon ki minden tevékenységéből és reám ne számítsanak. Később besúgóimtól hallom, hogy mindig jobban ágál ellenem és a nyilasokat erősödésük folytán ellenem uszítja. Nem tudom Velich saját elhatározásából vagy mások biztatására cselekszik-e.

⁵² Dr. Benedek János kiskőrösi főszolgabíró visszaemlékezéseit lásd MNL PML XXXIII. 5. Krónikák levéltári gyűjteménye. *Egy porszem a nagy viharban*. [Kézirat.] IV. kötet, 73–75.

⁵³ Gesztelyi Nagy László (Löwöpetri, 1890. – Bp., 1950. november 2.) agrárközgazdász, jogász, Magyar Élet Pártjának (= MÉP) országgyűlési képviselője a kiskőrösi egyéni választókerületben az 1939–1944 közötti parlamenti ciklusban. Ezenfelül a Duna-Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara igazgatója. *Országgyűlési Almanach 1884–1944*. Bp., 1940. 178. (https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_Almanach_1939-1944/?query=gestelyi%20nagy%20l%C3%A1szl%C3%B3&pg=177&layout=s.) Lásd még Magyar Életrajzi Lexikon 1000–1990. [Főszerk. Kenyeres Ágnes.] <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/index.html>. A letöltések ideje: 2019. augusztus 14.)

⁵⁴ Lásd 47. j.

Jegyzőim és Velich

Főjegyzőimmel beszélgetünk Velich viselkedéséről. Jegyzőim azt mondják, hogy jobb, ha Velich hallgat, mert sok van a rovásán. Velich ne beszéljen ellenem, mert ő meg az állami részgálicczal üzérkedik. Elmondják, hogy az állam által kiosztásra adott részgálicot, amit nem lehet vásárolni, Velich a gazdáknak nem előírás szerint, hanem szalonnáért és zsírért osztja ki. Erről a szőlősgazdák nyíltan beszélnek.

[...]

Tárgyalás

Velich üzérkedése ügyében érkezett csendőri jelentéseket Zákányra szignálom és megkérem, hogy tárgyalja le az ügyet. Zákány kihallgatásra beidézi az érdekelt gazdákat és Velichet. A tárgyaláson félremagyarázhatatlanul megállapítást nyer, hogy Velich valóban visszaélt megbízatásával, szalonnáért és zsírért osztotta szét az állam által gazdáknak kiutalt részgálicot. A gazdák vallomása alapján mag [maga – F. Gy.] is kényszerült beismerni. A tárgyalás megtartása után Zákány Győző beszámol és bemutatja, átadja a kihallgatási iratokat.

Főispáni rendelkezés

A vád súlyos. Nyilas járási vezetővel állok szemben. Meggondolandó, mit tegyek. Alispánhoz nem fordulhatok. Magamhoz veszem az iratokat, felutazom Budapestre a főispánhoz. Főispánnak elmondom, hogy miről van szó. Kérem tanácsát, mit tegyek. Főispán az iratokat visszatartja azzal, hogy utánam küldi javaslatával. Haza jövök iratok nélkül.

Leirat a főispántól

Harmadnapra megkapom a főispán leiratát, melyben azt közli, hogy az ügy olyan súlyos, hogy Velichet el kell internálni, amit hajtsak végre. Iratokat visszaadom Zákány Győzőnek. Zákány a főispán utasítására, mivel minden indok igazolt, elinternálja Velichet, illetve meghozza az internáló határozatot és kiadja a csendőrségnek végrehajtásra.

Velich letartóztatása

A kiskőrösi csendőrőrs Velichet aznap letartóztatja, és másnap reggel felkíséri a Budapesti Mosonyi utcai Rendőrkapitánysághoz.

Dr. Staud Lajos⁵⁵

Velich elinternálása után Staud Lajos orvos megjelenik a hivatalomban és közli velem, hogy Velich ügyében megindult a nyilas gépezet. Már tudja is, hogy mit tesznek Velich érdekében. Velichet haza engedik, de ellenem nem fognak semmit tenni, legyek nyugodt. Ezt a nyilas központból tudja, ahol neki jó ismerőse van.

⁵⁵ MNL PML IV. 411-a. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye tisztí főorvosának nyilvántartása. III. Törzskönyv. Pest megye területén alkalmazott községi orvosok. 1940. Dr. Staud Lajos községi orvos Kiskőrösön.

Velich szabadon

Velichet harmadnapra szabadon engedik. Visszajön Kiskőrösre. [...] Így Velichnek a nyilas párt jóvoltából a megsegyenítésen kívül más baja nem történik.”

Az üggyel kapcsolatban lezajlott vizsgálatok iratanyagából azonban kitűnik, hogy a folyamatokat a kiskőrösi KABSZ indította el a belügyminiszterhez tett feljelentés formájában. Ebből az iratból tudhatjuk meg a legtöbbet azzal kapcsolatban, hogy a főszolgabíró hogyan szabotálhatta a zsidók elleni rendelkezések végrehajtását, és hogyan vélekedett az adott korszakban az ország bel- és külpolitikai helyzetéről. A korábban bemutatott Dolesch-ügyhöz képest itt egy sokkal összetettebb és szélesebb körű küzdelem látszik kibontakozni a Horthy-rendszer még megmaradt, a szélsőjobbal nem szimpatizáló hivatalnokai és az új rend hívei között.

A KABSZ 1944. június 4-én kelt, és a Belügyminisztériumnak elküldött feljelentő levelét⁵⁶ olvasva azonnal látszik, hogy a Dolesch-féle vádak hangoztatja:

- Benedek nem akarja „nagyon radikálisan” végrehajtani a zsidó rendeleteket, „mert nem lehet tudni mi következik” [idézet Benedektől];
- „ha az oroszok bejönnek és mindent bolsevizálnak, akkor is szükség lesz tisztviselőre és ő akkor is a helyén marad” [idézet Benedektől];
- „A németeknek nem szívügyük a magyar sors. Mindegy nekik, hogy a Kárpátokon túl vagy innen van az arcvonala, mert van még egy Tisza és egy Duna-vonal, melyre visszavonulhatnak.” [idézet Benedektől];
- a zsidók összeköltöztetésekor egy zsidó „tanácsadó bizottság”⁵⁷ volt az irodájában, és javaslatokat tett a költöztetésre vonatkozóan, hálából a zsidók építettek bunkert a főszolgabírói hivatal udvarán;
- amikor a rádióban beolvasták a zsidó üzletek bezárását elrendelő rendeletet, Benedek nem cselekedett azonnal, így a zsidók egy nappal tovább tarthattak nyitva;
- a zsidók ügyeit a legnagyobb megértéssel kezeli, ugyanakkor kritizálja a kormány rendeleteit;
- a zsidók vásárolhatnak a helyi piacon és szabadon érintkezhetnek a keresztény polgárokkal;
- a zsidók tüzelőanyag-halmazása előtt szemet hunyt, a gettóba is szabadon szállíthatnak;
- a zsidók szabadon érintkeznek a keresztény polgárokkal, amint mondja, ez később sem lesz megakadályozható;
- látta, hogy a lakása előtt lévő zsidó házba a polgárok különféle csomagokat visznek, de ezt sehol sem igyekszik megakadályozni;

⁵⁶ MNL PML IV. 408-b. 41994/1944., 42319/1944. III. sz. BM iktatmány másolata. A KABSZ panasza Dr. Benedek János kiskőrösi főszolgabíró ellen. A feljelentés írója a felsorolást a következőkkel zárja: „Miután nem közömbös, hogy egy járás ma milyen irányban dolgozik és halad, áthelyezése és méltó helyre szorítása általános megnyugvást jelentene, és intő példa lenne azok részére, kik hasonló módon gondolkodnak.”

⁵⁷ Benedek életrajzában maga is megemlíti ezt a tanácsadó testületet mint háromfős bizottságot. MNL PML XXXIII. 5. Krónikák levéltári gyűjteménye. *Egy porszem a nagy viharban.* [Kézirat.] IV. 68., 70.

- a KABSZ részére igényelt zsidó lakást nem volt hajlandó kiutalni, formai okokra hivatkozva;
- nem a kialakulóban lévő nemzetiszocialista állam érdekében dolgozik.

A feljelentés végén ugyan nincs aláírás, de Paál István kunszentmiklósi járási főszolgabíró, akit a panasz kivizsgálásával az alispán bízott meg, Velich Istvántól felvett kihallgatási jegyzőkönyvében utóbbi elismeri, hogy ő tette a feljelentést.⁵⁸

Fentiekén túl csak olaj lehetett a tűzre a főszolgabíró egyik kifakadása, amit 1944 áprilisában Póczy Mária kiskőrösi tanítónő előtt tett. A tanítónő zsidó lakás iránti kérelmét akkor már negyedik alkalommal utasította el a főszolgabíró. Benedek magyarázatként a bizonytalan időkre utalva a következőket mondta: „Lássa, most a zsidókat szedik össze és lehet, hogy egy idő múlva reánk is sor kerülhet.”⁵⁹ A tanítónő későbbi vallomásaiban azt állította, hogy „csak” két embernek⁶⁰ mondta el Benedek kifakadását, de a KABSZ-nak ez is éppen elegendő muníciónak bizonyult a főszolgabíró ellen.⁶¹

Mint azt Komáromy vallomásából már láthattuk, a feljelentés tényéről Székely és Velich tájékoztatta Benedeket,⁶² azonban a történetet tovább csavarva egy másik – ugyan-csak névtelen – feljelentés is született, nagyjából ebben az időben, csakhogy ezt Benedek főszolgabírónak írták Velich és társai ellen. A bejelentésből Benedek megtudta, hogy Székely János és Velich István egy rendezvényen egymást túllícitálva hangoztatták, hogy három napon belül elintézik Benedek eltávolítását a járás éléről.⁶³ Ezen túl Benedek főszolgabírói tevékenységét Kovács Gyula⁶⁴ segítségével figyelemmel kísérik, mivel Benedeket zsidóbarátnak tartják. Adatokat gyűjtenek ellene, melyben Kovács Gyula Bella⁶⁵ nevű lánya segíti őket, aki a főszolgabírói hivatalban dolgozva híreket szállít Velichéknek.

⁵⁸ MNL PML IV. 408-b. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye alispánja iratai. Közigazgatási iratok. 41994/1944. A KABSZ panasz Dr. Benedek János kiskőrösi főszolgabíró ellen. Paál István főszolgabíró által vezetett kivizsgálás jegyzőkönyve. Velich István vallomása. Kiskőrös, 1944. augusztus 5.

⁵⁹ A KABSZ feljelentésében ez az idézet már némileg torzulva szerepel: „Lengvári Zsigmond tanító mondta, hogy midőn egyik kolléganője ismételt zsidó lakás kiutalását kérte a főszolgabírótól, azt válaszolta neki, hogy: ma még mi dobjuk ki a zsidókat, de holnap talán már ők fognak minket lakásainkból kidobni.” MNL PML IV. 408-b. 41994/1944.

⁶⁰ MNL PML IV. 401-b. 3420/1944. 1. fólió. Póczy Mária [a kiskőrösi evangélikus iskolában tanítónő] kihallgatási jegyzőkönyve. Kiskőrösi főszolgabírói hivatal, 1944. június 8. Dr. Mendelényi János evangélikus lelkésznek és Solti János evangélikus elemi iskolaigazgatónak.

⁶¹ MNL PML IV. 401-b. 3420/1944. 1. fólió. Póczy Mária kihallgatási jegyzőkönyve. Kiskőrösi főszolgabírói hivatal, 1944. június 8. A tanítónő az egyik felajánlott lakást azért utasította vissza, mert zsidókkal kellett volna együtt lagnia. Uo.

⁶² Valamikor 1944. június 4–10. között, vagyis a feljelentés kelte és Komáromynak Benedekkel az ügyben folytatott első beszélgetése között történhetett ez a tájékoztatás.

⁶³ MNL PML IV. 401-b. 3420/1944. „Velich-ügyek” jegyzőkönyvei. 2. fólió. Névtelen, dátum nélküli bejelentés az 1944. június 1-én a dörgiczei Farkas-tanyán rendezett vacsora alkalmával történt Benedek János főszolgabíró elleni kijelentésekről. A bejelentés valamikor június 1. és június 8-a, Póczy Mária tanítónő Benedek általi kihallgatása között keletkezhetett.

⁶⁴ MNL PML IV. 401-b. 3420/1944. „Velich-ügyek” jegyzőkönyvei. 7. jegyzőkönyv. Vármegyei irodafőtiszt a Kiskőrösi járás főszolgabírói hivatalában. Kovács Gyula vallomásának jegyzőkönyve. Felvétel a kiskőrösi járási főszolgabírói hivatalban, 1944. augusztus 1-én.

⁶⁵ Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltára (= MNL BKML) IV. 431-b. 158/1944. Kovács Izabella kisegítő a kiskőrösi járási hivatalban, 1940. január 10. – 1944. október. Gömösi Nándorral együtt ezek szerint legalább ketten szivárogtattak információt a főszolgabírói hivatalból.

Benedek zsidóbarátságára Lengvári Zsigmond⁶⁶ tanítótól akartak információt szerezni, akinek Póczy Mária tanítónő beszélt erről. Benedek valószínűleg ekkor bánta meg a tanítónő előtt, két hónappal korábban történt kifakadását.

A Benedek-féle vizsgálat

Benedek János dr. Zákány Győző tb. szolgabíróval, illetve a kiskőrösi csendőrőrs bevonásával négy irányban folytatta le vizsgálatát:

1. Velich és Székely kijelentései a főszolgabíró eltávolításáról a dörgiczei vacsorán;
2. Póczy Mária kiknek terjesztette el Benedek kifakadását;
3. Velich István és Székely János milyen alapon állítják, hogy Benedek szabotálja a zsidótörvényeket;
4. Velich István visszaélési ügyei, amelyekről a községi jegyzőktől, illetve bizalmas forrásokból kaptak információkat.⁶⁷

Tette mindezt a várhatóan hamarosan meginduló hivatalos vizsgálatra való felkészülés jegyében, illetve Velich István szavahihetőségét csorbítandó és presztízsét aláásandó. Valószínűleg megpróbálta a Dolesch Gyula-féle szervezkedés és a KABSZ tevékenysége közötti esetleges kapcsolatot is feltárni.

A dörgiczei tanyán történetekkel kapcsolatban Benedek több hullámban intézte a kihallgatásokat a július 19. – augusztus 19. közötti egy hónapban. A tanúvallomásokból annyi állapítható meg, hogy két ember kivételével gyakorlatilag senki nem hallotta az inkriminált kijelentéseket. Ez a két kivétel pedig maga a tanya tulajdonosa, a vacsora házigazdája, Farkas Gyula, valamint a felesége, akik vallomásukban határozottan állították, hogy hallották, amint Székely János és Velich István egymást túllícitálva a főszolgabíró eltávolításáról hangoskodnak:⁶⁸

„Borozgatás közben minden bevezetés nélkül Székely János azt a kijelentést tette, hogy Benedek János dr. főszolgabíró 3 napon belül meglátjátok nem lesz a hivatalában, ezt én megmutatom, erre Velich István felkelt és hangosan azt a kijelentést tette, hogy ezt nem te mutatod meg, Jánoskám azt én fogom elintézni és ismételtén magára mutatva gúnyos hangon ismét kijelentette, hogy azt én fogom elintézni!”

A vacsora két főszereplőjét, Velich Istvánt és Székely Jánost ugyancsak többször kihallgatták a nyomozás során. Mindketten végig tagadták, hogy a főszolgabíró eltávolítá-

⁶⁶ MNL PML IV. 401-b. 3420/1944. 4. fólió. Lengvári Zsigmond kihallgatásának jegyzőkönyve. Felvétel a kiskőrösi lovas csendőrőrsön, 1944. július 28. Lengvári Zsigmond evangélikus népiskolai tanító, kiskőrösi lakos, született 1884-ben.

⁶⁷ MNL PML IV. 408-b. 3420/1944. Shell-ügy és Rézgálic-ügy.

⁶⁸ A csendőrök által július 28-án lezárt jegyzőkönyv végén érdekes mondat szerepel: „Komáromy László főszolgabíró úr kihallgatását a járőr mellőzte, mert feltételezte, hogy a főbíró úrnak, annak idején jelentést tett az esetről.” Nos, Komáromy László ezt az esetet sem tartotta elég fajsúlyosnak ahhoz, hogy jelentse azt főnökének, pedig ez még a jelentést tevő Kiss Gyula csendőr őrmesternek is nyilvánvaló volt. MNL PML IV. 401-b. 3420/1944. Benedek János főszolgabíró elleni szervezkedések jegyzőkönyvei. 1., 3. jegyzőkönyvek. (Farkas Gyula és Farkas Gyuláné kihallgatásának jegyzőkönyvei.)

sára licitáltak volna egymásra az ominózus vacsorán. Sőt, Székely szerint Benedek eladásra kínálta neki az autóját, mert „3 napon belül nem lesz főbíró és ahová helyezik ott nem lesz rá szüksége”. Velich szerint pedig maga Benedek kérdezgette őt a császártöltési és keceli főjegyzők előtt, hogy: „mond[d], hova helyeznek át és mikor?” De ő mindannyiszor csak annyit válaszolt, hogy ne őt kérdezze.⁶⁹ Velich kijelentése akár még igaz is lehet, hiszen ekkor már Dolesch Gyula hetek óta hangoztatta, hogy Benedeknek mennie kell a járásból.

A főszolgabírói és csendőrök által végzett tanúkihallgatások nyomán megállapítható, hogy a Póczy Mária által terjesztett pletyka gyakorlatilag végigfutott a járáson. A csendőröknek tett vallomásokból az is látszik, hogy Lengvári Zsigmond terjesztette el a Póczy Máriától hallottakat.⁷⁰ A tanítónőt is kihallgatták a csendőrök, ő azonban gyakorlatilag visszavonta a Benedeknek korábban tett vallomását.⁷¹ Lengvári végül – látva, hogy magára maradt – az egész ügy kipattanását magára vállalta: „Tekintettel, hogy az ügy ódiu-mát magamra vállaltam, hajlandó vagyok a főszolgabíró úrnak a legmesszebbmenő elégtételt megadni.”⁷² A tanítónőt soha többet nem hallgatták ki az ügyben, a vármegye által kezdeményezett vizsgálat során sem.

A KABSZ azon vádjait, miszerint a főszolgabíró kijátszotta a zsidótörvények végrehajtását és folyamatosan a zsidóknak kedvez, ugyancsak a csendőrökkel vizsgáltatta ki Benedek. Előbbieknek július 24-én maga szabta feladatul Velich István és Székely János kihallgatását három témában:⁷³

1. Benedek és nevezettek közötti párbeszéd, amikor azok megjelentek a főszolgabírói hivatal udvarán, a zsidók által épített óvóhely kapcsán;
2. Benedek és Velich beszélgetése a zsidó üzletek bezárásának napján;
3. Benedek és Velich beszélgetése a bezárt zsidó üzletekre kirakott cédulák kapcsán.

Ezek a témák egybeesnek Komáromy László tb. főszolgabíró által elmondottakkal, vagyis Benedek nem látta a KABSZ feljelentését, csak annak megtörténtéről informálták őt. Dr. Zákány Győző tb. szolgabíró előtt, 1944. augusztus 1-én – ugyanezen események kapcsán – pedig maga a főszolgabíró tett vallomást.⁷⁴ A csendőrök július 28-ra végeztek Velichék kihallgatásával, így Benedek viszonylag pontos képet kapott a feljelentés lehetséges vádjairól.

A jegyzőkönyveket egymás mellé téve bepillantást nyerhetünk az 1944 áprilisában lefolyt beszélgetésekbe, melyek végül a KABSZ és helyi szimpatizánsai, illetve a főszolgabíró közötti viszony elmergesedéséhez vezettek. Velich és Székely Dolesch Gyula korábban már bemutatott vádjait ismételte, kiegészítve azzal, hogy Benedek – őket idézve – „piszkos zsidókkal” építette meg a járási hivatal óvóhelyét és nem utalt ki zsidó lakásokat

⁶⁹ Uo. Benedek János elleni szervezkedés. 3., 5–6. jegyzőkönyvek.

⁷⁰ Uo. Póczy [sic!] Mária kijelentéseinek vizsgálata. 4., 6. és 7. jegyzőkönyvek.

⁷¹ Uo. 4. jegyzőkönyv.

⁷² Uo. 5. jegyzőkönyv.

⁷³ MNL PML IV. 401-b. 3420/1944. 4. jegyzőkönyv. A kiskőrösi csendőrőrs jelentése Velich és társa ügyében. Kiskőrös, 1944. július 28.

⁷⁴ MNL PML IV. 401-b. 3420/1944. 5. jegyzőkönyv. Dr. Benedek János főszolgabíró vallomásának jegyzőkönyve Velich Istvánnal és Székely Jánossal kapcsolatban. Kiskőrösi járási hivatal, 1944. augusztus 1.

frontról visszajött egyéneknek,⁷⁵ és akinek ki is utalt, abban még benne lakott egykori tulajdonosa a bútoraival együtt.⁷⁶ Velich szerint a főszolgabíró az üzletek bezárása esetében olyan kijelentést is tett, hogy: „maga a kormány sem tudja, hogy mit akar.”⁷⁷

Benedek vallomásában pontosította az óvóárok építése kapcsán elhangzottakat. Eszerint Velichék kérdésére azt válaszolta, hogy az óvóárok elkészítésére nem kapott elzárt egyéneket a községi zárkából, így a községi rendőr zsidókat bocsátott rendelkezésére.⁷⁸ Velich megkérdezte, hogy az ő óvóárkát is megépíttetné-e a zsidókkal, mire Benedek a zsidókhoz utasította: „forduljon a zsidókhoz, és ha az ő óvóárkát is megcsinálják, semmi kifogásom sincsen ellene.” Benedek kihangsúlyozta, hogy a főszolgabírói hivatal dolgozói részére és nem magáncélra készült az a bizonyos óvóárok. A zsidó lakások kiutalásánál követett eljárását azzal indokolta, hogy ő mindenkinek adott lakást, aki a meghirdetett napon jelen volt a hivatalban. A zsidó boltok bezárása ügyében Benedek kijelentette: „Én tudomására hoztam Velich Istvánnak, hogy régi közigazgatási tisztviselő vagyok, de én nem tudok arról, hogy bennünket rádión keresztül utasítottak volna valamikor is bizonyos intézkedések megtételére.” Aznap délután – április 21-én – hozzájutott a *Budapesti Közlöny* egy számához, melyben a rendelet kihirdetésre került, ezt követően intézkedett a boltok lezárásáról.

Benedek tökéletesen tisztában volt az ellene – az ő szavaival élve – „ágálók” szerepével a feljelentéssel kapcsolatban: „Mindezeket azért tartottam szükségesnek jegyzőkönyvbe mondani, mert nevezettek ezekkel az eseményekkel tudomásomra hozták, hogy ezen eljárásomért fel vagyok jelentve, de nem közölték azt, hogy kik tették ellenem ezen feljelentést. A későbbi magatartásuk alátámasztására is szükséges ezen eljárásuk kidomborítása, mert utólag lett megállapítható, hogy nevezettek azért jártak be hozzám és tettek kérdéseket a zsidó ügyekben, hogy esetleges kijelentéseimet és magatartásomat feljelentések alapján ellenem felhasználhassák.”⁷⁹

Velich István visszaélési ügyei

Benedek János a feljelentését követő alig egy hónap alatt komoly mennyiségű információ birtokába jutott, melyek bizonyították, hogy Velich István két visszaélési ügyben is súlyosan érintett. Soltvadkert főjegyzője, Font Henrik és a Hangya Szövetkezet helyi üzletvezetője, Csengei Lajos június 21-én, Soltvadkertben, Benedek előtt mondták jegyzőkönyvbe, hogy 1937-ben Velich István kamarai tisztviselői befolyásával visszaélve a Shell cégtől

⁷⁵ Vitéz Somoray Sándor MASZOBSZ-pincevezető lakásügye, aki egyébként Székely János MASZOBSZ-körzetvezető beosztottja és akit „bizalmi egyénként” jelölnek meg a csendőrök a jegyzőkönyv végén. Lásd MNL PML IV. 401-b. 3420/1944. 4. jegyzőkönyv.

⁷⁶ Uo. Rákossy Gyula főhadnagy lakásigénylési ügye.

⁷⁷ Uo.

⁷⁸ Ugyan sem Benedek visszaemlékezésében, sem a hivatalos vizsgálati anyagokban nincs megállapítva, de nagy valószínűséggel munkaszolgálatos zsidók működhetek közre a légoltalmi fedezék építésénél.

⁷⁹ MNL PML IV. 401-b. 3420/1944. 5. jegyzőkönyv. Dr. Benedek János kihallgatásának jegyzőkönyve Velich István ügyében. Kiskőrösi járási főszolgabírói hivatal, 1944. augusztus 1.

vásároltatta meg a növényvédő olajat a gazdákkal. A Shell magasabb áron adta az olajat, mint ahogy a Hangya Szövetkezet árulta, mégis azt kellett a gazdáknak átvenniük, nagy kárt okozva ezzel a gazdáknak és a Hangyának is. Ráadásul Velich az egész ügyet egy zsidó kereskedővel bonyolította, akivel többször is látták a járásban jönni-menni.⁸⁰

A Shell-ügy mellett Benedek informátorai azt is kiderítették, hogy Velich visszaélt az államtól, növényvédelmi kísérletekre kapott rézgáliccal is.⁸¹ A csendőrök által, és a főszolgabírói hivatalban felvett vallomásokból kiderült, hogy Velich az 50 kg rézgálicot sertésszalonnáért, zsírért és húserért cserélte el a csalapustjai uradalomban több gazdálkodóval. Természetesen az így beszerzett élelmiszerekről nem tájékoztatta a kiskőrösi elöljáróságot, és a korábban felvett zsírsíjegyeket sem szolgáltatva vissza.⁸²

Benedek vizsgálata az ellene irányuló feljelentés legveszélyesebb pontjainak megcáfolása, és a Velich István elleni bizonyítékok gyűjtése érdekében egészen augusztus 19-ig, Velich internálásáig folyamatban volt. Nem mellesleg eközben, augusztus 5-én lezajlott a Belügyminisztérium által kezdeményezett vármegyei hivatalos vizsgálat is a főszolgabíró ellen. Benedeknek valószínűleg az ügy elejétől fogva Velich internálása és ellene rágalmozási eljárás megindítása állt szándékában, ami az általa a főszolgabírónak okozott „kellemetlenségek” miatt tulajdonképpen nem is meglepő. Benedek törleszteni akart.

A Benedek elleni hivatalos vizsgálat

Az alispán által a KABSZ panaszának kivizsgálásával megbízott dr. Paál István főszolgabíró⁸³ az egész ügyet augusztus 5-én, egyetlen nap alatt „lezavarta”. Jelentésében a Benedek elleni vádak két csoportra osztotta; az egyikbe kerültek Benedek azon kijelentései, amelyeket részben Velich István előtt, részben pedig mások előtt tett és „amely nyilatkozatok állítólag kormányellenesek vagy destruálók”. Paál vizsgálata megállapította, hogy Velich az általa hallott kijelentéseket tanúk hiányában nem tudja bizonyítani, míg a Benedek által mások előtt tett kijelentéseket ő is csak másoktól hallotta, az eredeti forrásokat nem tudja megnevezni. Paál az általa kihallgatott tanúk közül csak Kováts Gyula vallomását tartotta terhelőnek, azonban Benedek védekezése szerint Kováts „ellenséges érzülettel viseltetik iránta”, mivel leányát, Kováts Izabellát nemrégiben „hivatali kötelességének laza teljesítéséért megfed[d]ette”.⁸⁴ A Velich István által megnevezett tanúk

⁸⁰ MNL PML IV. 401-b. 3420/1944. Shell-ügy jegyzőkönyvei.

⁸¹ Uo. Rézgálic-ügy. Velich István és társai elleni panasz, dr. Benedek János nyomozási utasítása a keceli csendőrőrs részére. 1944. július 22.

⁸² MNL PML IV. Rézgálic-ügy. 401-b. 3420/1944. 5. jegyzőkönyv. Velich István kihallgatásának jegyzőkönyve Rézgálic-ügyben. Kiskőrösi főszolgabírói hivatal, 1944. augusztus 9.

⁸³ Dr. Paál István a Kunszentmiklósi járásban 1944. június 6-tól kinevezett főszolgabíró. (http://mnl.gov.hu/mnl/pml/pest_megye_archontologiaja_a_kezdetektol_2016_ig. A letöltés dátuma: 2019. április 19.)

⁸⁴ Erről az esetről egyetlen ügynek maradt csak nyoma Pest megye alispáni névmutatójának 1944-évi kötetében: MNL PML IV. 408-b. Közigazgatási névmutatók. 1944-évi kötet. A–K. Kovács Izabella elleni panasz 37888/1944. Iratanyagát selejtezték.

közüil Székely Jánost pedig nem tudta kihallgatni, mivel az a vizsgálat napján éppen Budapesten tartózkodott.

A másik csoportba Paál István azokat a vádakat sorolta, amelyek szerint dr. Benedek János főszolgabíró „hivatali kötelességét a zsidókkal szemben nem teljesítette, ill. a vonatkozó rendeleteket a zsidók javára hajtotta végre”. Ezeket a vádakat jelentésében Paál anynyival intézte el, hogy: „Ezen állítás azonban a jegyzőkönyvben foglaltak alapján megdőlt.”⁸⁵

A Paál által hivatkozott jegyzőkönyvben⁸⁶ – amit 1944. augusztus 5-én, a kiskőrösi járási főszolgabírói hivatalban vettek fel –, Kovács Gyula nyugalmazott vármegyei irodafőtiszt, Lengvári Zsigmond, Velich István és annak két tanúja, dr. Koren Endre ügyvéd, dr. Gyimes Károly községi orvos és természetesen dr. Benedek János főszolgabíró vallomása szerepel. Póczy Mária tanítónőt és dr. Komáromy László tb. főszolgabírót nem hallgatták ki újra, Paál István megelégedett azokkal a vallomásokkal, amelyeket esetükben még Benedek János vett fel 1944. június–július folyamán.⁸⁷

Benedek vallomásában természetesen minden neki tulajdonított kijelentést tagadott, vagy nem emlékezett az adott beszélgetésre. A járási hivatal udvarán épített légmentes fedezéssel, a zsidó boltok bezárásával és a zsidó lakások kiutalásával kapcsolatos vallomásai megegyeznek a korábban felvettekkel.⁸⁸

Arra a vádra, miszerint a zsidóellenes rendelkezéseket Benedek a zsidók javára, illetve nem eléggé radikálisan hajtotta végre, a főszolgabíró az alispáni és főispáni rendelkezésekre hivatkozott: „a zsidók ügyeinek megértése elintézésére csak azt adom elő, hogy Alispán Úr és Főispán Úr felhívása szerint jártam el, amennyiben ők utasítottak arra, hogy gettók létesítésével és azután is a zsidókkal udvariasan bánjunk, illetve emberségesen.”⁸⁹

A kormányrendeletek gúnyos kritizálását, amit állítólag a járási tiszt értekezleteken rendszeresen megtett, azzal utasította el, hogy ilyesmit sohasem mondott, sőt azokat a jegyzőket, akik a rendeleteket végrehajthatatlannak tartották, ő maga utasította rendre.⁹⁰ Paál egyetlen községi jegyzőt sem hallgatott meg ebben a kérdésben, egyszerűen elfogadta Benedek védekezését, aki tulajdonképpen áttolta ezt a vádat a községi jegyzőkre.

Az olyan vádakat, mint hogy elmulasztotta a sárga csillagok viselésének ellenőrzését, illetve hogy egyes személyek csomagokat hordtak volna a gettóba a zsidóknak, elintézte

⁸⁵ MNL PML IV. 408-b. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye alispánja iratai. Közigazgatási iratok. 41994/1944. A KABSZ panasza Dr. Benedek János kiskőrösi főszolgabíró ellen. Dr. Paál István jelentése az alispán számára. 1944. augusztus 7.

⁸⁶ Uo. Dr. Paál István által felvett tanúvallomások jegyzőkönyve. Kiskőrösi járási hivatal, 1944. augusztus 5.

⁸⁷ Uo. Dr. Paál István pótlólagos jelentése az alispánnak. 1944. augusztus 10. Ezen vallomások jegyzőkönyveit csatolta a vizsgálat anyagához, de Komáromyét csak augusztus 10-én pótlólag küldte el az alispánnak.

⁸⁸ Uo. Dr. Benedek János vallomása Dr. Paál István által felvett tanúvallomások jegyzőkönyve. Kiskőrösi járási hivatal, 1944. augusztus 5.

⁸⁹ Uo. A Benedek által hivatkozott vármegyei alispáni utasítás hangvétele azonban nem volt ennyire finom: „Felhívom valamennyi eljáró hatóságot és hatósági közeget, hogy jelen rendeletemet a legnagyobb eréllyel hajtsa végre, de tartózkodjon minden durvaságtól és túlkapástól...” MNL PML 1086-C/b Pánd község iratai, 1490/1944. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye alispánja rendelete, zsidók lakhelyének kijelölése tárgyában. 1944. május 12.

⁹⁰ MNL PML IV. 408-b. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye alispánja iratai. Közigazgatási iratok. 41994/1944. A KABSZ panasza Dr. Benedek János kiskőrösi főszolgabíró ellen. Dr. Benedek János vallomása. Dr. Paál István által felvett tanúvallomások jegyzőkönyve. Kiskőrösi járási hivatal, 1944. augusztus 5.

annyival, hogy ő zsidó embereket személyesen nem ismer, így a csillag viselését csak ellenőriztetheti, de személyesen számonkérni nincs módja. A csomagok gettóba hordását pedig egyenesen értelmetlennek nevezte, de azt nem magyarázta meg, hogy milyen alapon teszi ezt.

Benedek a tanúvallomások meghallgatása után pótlólag még hozzászólt az üggyhöz. Véleménye szerint az ellene felhozott vádak általánosságban szólnak a tetteiről, konkrét adatokkal nem szolgálnak. Benedek tanúk állításától is eltekintett, mert az elhangzott vallomások ellentmondásban voltak egymással. A súlyosabb kijelentések pedig csak négy-szemközt hangzottak el, melyeket ő már megcáfolt, és tanúk sem tudták igazolni. Ezt követően megemlítette, hogy „valamennyi érdekelt úr ellen magatartásaik miatt hivatalos vizsgálat van folyamatban.” Komáromy László tb. főszolgabíró vallomása pedig arról győzte meg őt, hogy ha nem lett volna a „zsidó gettó ügy, akkor is más alapon eljárak volna és elkövettek volna mindent olyan irányba, hogy engem Kiskőrösről eltávolítsanak”.

Benedek János a hivatalos vizsgálat végén felhatalmazást kért a vármegyétől rágal-mazás miatti eljárás indítására a feljelentők ellen.⁹¹

Dr. Paál István 1944. augusztus 7-én kelt, felmentő értékeléssel zárult jelentése végigfutotta a maga hivatali útját, és minden szinten elfogadásra talált.⁹² A jegyzőkönyveket olvasva teljesen egyértelmű, hogy dr. Paál segítő szándékkal volt dr. Benedek János iránt. Látszik, hogy a Pest megyei közigazgatás vezetésében még valamennyire jelen lévő német-ellenes személyek igyekeztek megvédeni dr. Benedek Jánost.

Velich István internálása

Az internálás okairól és lefolyásáról ismét két forrásból, az alispáni és a főispáni vizsgálati anyagokból szerezhetünk információkat. Ebben az esetben is a főispáni a gazdagabb anyag, mely nemcsak az internálás okait, jogi alapjait, hanem még a tárgyi bizonyítékait is tartalmazza. Benedek az 1939. évi 8.130. M. E. sz. rendelet 1. §-a alapján rendelte el Velich internálását,⁹³ melynek indoklásában felsorolta Velich visszaélési ügyeit – Shell- és rézgálic-ügyek –, illetve engedély nélküli gépkocsihasználatát. A visszaélési és kihágási ügyek mellett Benedek főszolgabíró érezhetően súlyosbító körülményként értékelte Velichnek „a hatóság tekintélyét aláásó és a társadalom rendjét megbontó viselkedését”. Részletesen taglalta a főszolgabíró eltávolítására tett kijelentéseit és annak társadalmi következményeit, főleg mivel „mint vezető állásban lévő egyén kijelentéseinek sokan hittek, aminek folytán a hatóság tekintélye egészen megingott”. Mindezekon felül Velich a főszolgabíró ellen adatokat is gyűjtött és azokat fel is használta, amikor a főszolgabíró ellen feljelentést is tett. Benedek az összes összegyűlt bizonyíték másolatát csatolta az

⁹¹ Uo. Dr. Benedek János pótlólagos hozzászólása az elhangzott tanúvallomásokhoz.

⁹² Uo. Dr. Paál István főszolgabíró jelentése az alispánnak, dr. Benedek János kiskőrösi főszolgabíró elleni panasz kivizsgálása tárgyában. 1944. augusztus 7.

⁹³ A m. kir. minisztérium 1939. évi 8.130. M. E. számú rendelete, a kitiltásról és a rendőrhatalósági felügyelet vagy őrizet alá helyezéséről. (Magyarországi Rendeletek Tára 1867–1945. [1939. év] https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_RT_1939/?pg=1416&layout=s. A letöltés ideje: 2019. június 15.)

internálási iratokhoz, és azt – 1944. augusztus 21-i dátummal és szóbeli rendelkezést kérve – a főispánnak felterjesztette. Velich Istvánt 1944. augusztus 19-én éjjel felkísérték a helyi csendőrök a budapesti M. kir. Rendőr-főkapitányság Fogház- és tolonc-ügyosztályához.⁹⁴

Sághy István alispán 1944. augusztus 29-én megszüntette Velich István internálását, aki így alig tíz napot töltött tehát „elinternálva”.⁹⁵

Meglehetősen érdekes ugyanakkor Mérey László főispán szerepe és viselkedése az ügy folyamán. Benedek visszaemlékezése és a hivatalos vizsgálati anyagok alapján egyértelműnek látszik, hogy végig támogatta Benedek János főszolgabíró KABSZ elleni küzdelmét, és Velich István internálását is helybenhagyta. Mérey főispánnak azonban fennmaradt egy levele, melyet szeptember 7-én, az idősebb Velich Istvánnak⁹⁶ írt:

„Fia internálási ügyét sikerült úgy elintézni, hogy azóta valószínűleg szabadlábon van. Sajnálattal kell közölnöm, hogy fia a belügyminiszter úrhoz, a járás főszolgabírája ellen még június hóban feljelentést tett, mely feljelentés a kivizsgálás szerint teljesen alaptalan panaszokat tartalmaz, sőt a járás főszolgabírája felettes hatóságtól felhatalmazást kért, hogy Velich István ellen hatóság előtti rágalmozás miatt a szükséges lépéseket tegye. Felkérem, figyelmeztesse fiát, hogy ha hatóságoknál alaptalanul vádaskodik, s a mai rendkívüli időkben nem viselkedik békés polgárokhoz hasonlóan, úgy a jövőben nem lesz módomban védelmemben részesíteni.”⁹⁷

A levél tartalmából és a fentebb kibontott ügyek ismeretéből kiindulva nagyon úgy néz ki, hogy a főispán egyszerre védelmezte az ügy mindkét főszereplőjét. Benedeket azért, hogy a szélsőjobb ne terjeszthesse ki befolyását a közigazgatásra még jobban, Velichnek meg egyszerűen túl befolyásos kapcsolatai voltak ahhoz, hogy hosszú időre kivonják a közéletből. Így csak egy kis figyelmeztetést kaphatott. A Velich apjának szánt levelet ugyanis nem közvetlenül neki küldette el, hanem dr. Gesztelyi Nagy Lászlónak, a Magyar Élet Pártja országgyűlési képviselőjének.⁹⁸

Az ügyben bekövetkező újabb fejlemények miatt azonban a főispánnak hamarosan választania kellett. Hivatali beosztottját védi-e meg, vagy az „eszére” hallgat és enged a politika nyomásának.

⁹⁴ MNL PML 401-b. 3420/1944. Velich István letartóztatása és internálása. 1944.

⁹⁵ MNL PML IV. 408-b. 50139/1944. Velich István kiskőrösi lakos rendőrhatalósági őrizet alá helyezése. 1944. augusztus 29.

⁹⁶ Id. Velich István [Kocsóc [Szlovákia]. 1870. július 30. – Pápa, 1960. augusztus 9.), kertész, gyümölcstermesztő.

⁹⁷ MNL PML IV. 401-b. 3930/1944. Mérey László főispán levele id. Velich Istvánhoz. 1944. szeptember 7.

⁹⁸ Uo. Gesztelyi a Duna–Tisza közí Mezőgazdasági Kamara főigazgatója lévén a főnöke volt Velichnek – sőt mindkét Velichnek –, de a szakmai kapcsolaton kívül a politikai kapcsolat is szoros lehetett közöttük, főleg az ifjabb Velichhel. Lásd 113. j.

A második feljelentés

A Kiskőrösi járás szélsőjobbos mozgalmi és szimpatizánsai, nem okulva vezetőik internálásából, 1944. szeptember 15-én újabb tételes feljelentést intéztek a Belügyminisztériumhoz dr. Benedek János főszolgabíró ellen.⁹⁹ A feljelentés szerzője ezúttal homályban marad, mivel annak szövegét Sótónyi Gábor miniszteri tanácsos¹⁰⁰ átemelte az eredeti feljelentésből, az pedig egyelőre nem került elő. A főszolgabíró elleni kifogások 18 pontban szinte szóról szóra megismétlik az 1944. június 4-i feljelentést, kiegészítve a továbbiakkal:

- Kiskőrös legrokonszenvesebb emberét, aki a községi bombakárosultak és a legszegényebb lakosság jótévője, hamis indoklással internáltatta;
- a főszolgabíró egyéni hiúságból egy köztisztviselőben álló háromgyermekes családapát internáltatott, ami nagy felháborodást keltett.

A két internált természetesen Velich István és Dolesch Gyula lehet csak. Ezt követően felsorolja azokat, akik bővebb felvilágosítással szolgálhatnak az egyes vádpontokkal kapcsolatban. Az említett személyek között ott van Velich István, dr. Gyimes Károly, Kovács Gyula és Zoltán János újságíró (*Délpest megye*). Hiányzik azonban Székely János és Dolesch Gyula,¹⁰¹ akik korábban nagyon aktívak voltak a Benedek elleni szervezkedésben.

Ez a feljelentés azonban már a főispánnál elakadt, mivel Mérey szeptember 27-i válaszelevelében jelezte, hogy a vádpontok ugyanazok, amelyekre egyszer már lefolytattak egy vizsgálatot, és amelyekről már 1944. szeptember 9-én jelentette a Belügyminisztérium felé, hogy „azok minden alapot nélkülöznek”.¹⁰² Benedeknek azon kijelentéseit, miszerint például „fene tudja mi lesz, én nem akarok lógni”, vagy „ha az oroszok jönnek, reá, mint főszolgabíróra akkor is szükség lesz” egyszerűen nem tartotta vádaknak, sőt úgy vélte, hogy egy orosz megszállás esetén sokkal jobb, ha Benedek marad ott a főszolgabíró. Ugyanakkor a vádakra felvilágosítással szolgáló személyek között ott van Velich István, „aki eddig is áskálódott a főszolgabíró ellen és nemcsak ezért, de más bűncselekmények miatt is internálva volt”. A feljelentésben megnevezett további személyeket pedig csak még inkább Benedek ellen hergelnék egy hosszadalmas kivizsgálással, ami „a mai rendkívüli helyzetben nem kívánatos, már csak azért sem, mert egyrészt nyilvánvalóan bosszúról van szó, másrészt jelenleg nem kívánatos a zavarkeltés, hanem inkább a közhangulat megnyugtatása”.¹⁰³

A Belügyminisztériumból, október 3-án érkezett válasz Mérey főispánnak, melynek alapján az iratokat a főispán továbbította Sággy alispánhoz azzal, hogy „a főszolgabíró kérésére Alispán Úr adja meg a felhatalmazást”.¹⁰⁴ Vagyis Benedek rágalmozás miatt köz-

⁹⁹ MNL PML IV. 401-b. 3806/1944. Magyar királyi Belügyminiszter, Dr. Benedek János kiskőrösi főszolgabíró elleni panasz. 1944. szeptember 15.

¹⁰⁰ Dr. Sótónyi Gábor, miniszteri tanácsos, a Belügyminisztérium III. Vármegyei és községi osztályának vezetője. *Magyarország tisztí cím- és névtára* 51 (1944) 48.

¹⁰¹ Meglehet, hogy Méreynek Imrédyhez intézett levele megtette a hatását.

¹⁰² MNL PML IV. 401-a 3806/1944. Mérey László főispán válaszelevele a belügyminiszternek, dr. Benedek János kiskőrösi járási főszolgabíró elleni ismételt panasz tárgyában. 1944. szeptember 27.

¹⁰³ Uo.

¹⁰⁴ MNL PML IV 401-b. 3930/1944. Dr. Benedek János járási főszolgabíró elleni panasz. 1944. október 11.

igazgatási eljárást indíthatott Velich István ellen, amit még a Paál-féle vizsgálat végén kezdeményezett.

A főispán levele az alispánhoz azonban már túl későn érkezett, dátuma: 1944. október 11. Négy nappal később megtörtént a nyilas hatalomátvétel, így szó sem lehetett KABSZ-tisztviselő elleni rágalmozási eljárás megindításáról.¹⁰⁵ A gyorsan közeledő front pedig hamar elérte az ország közepét, pontot téve ezzel a Benedek kontra Dolesch–Velich, kicsit nagyobb méreteken gondolkodva pedig a Horthy-rendszer kontra MMP–KABSZ–németek összecsapásra.

Összegzés

Mint azt korábban már láthattuk, Benedek János főszolgabíróban is felmerült a kérdés, hogy vajon volt-e együttműködés Dolesch Gyula és Velich István között.¹⁰⁶ A fentiek alapján úgy vélem, hogy a helyi szélsőjobb vezetői, ha nem is közösen tervezték ki a Benedek elleni támadást – bár mint láttuk, Benedek erre gyanakodott –, de azt valamilyen szinten egymással egyeztetve hajthatták végre. Az együttműködés ugyanakkor nem lehetett túl jól szervezett, mivel feljelentéseiket nem hangolták össze. Dolesch csak az MMP-nél tett bejelentést – de azt is csak akkor, amikor megtudta, hogy internálási eljárás van ellene folyamatban –, míg Velich egyenesen a belügyminiszterhez fordult. Dolesch Gyula nemcsak Benedek János főszolgabíró ellen fejtette ki tevékenységét, hanem legalább két, de inkább három községi jegyző ellen is. Velich azonban csak és kizárólag Benedeket akarta eltávolítani a járásból. Az sem zárható ki, hogy Dolesch Gyula¹⁰⁷ és Velich István¹⁰⁸ egymás riválisai voltak a járásban, és csak annyiban működtek együtt, amennyiben érdekeik pillanatnyilag megkívánták azt.

A két ügyet vizsgálva feltűnő különbség még, hogy Benedek csak Velich István ellen kérte a rágalmozási eljárás megindításának engedélyezését feletteseitől, pedig Dolesch Gyula vallotta be, hogy szándékosan törekedett Benedekék eltávolítására a járásból, ráadásul az okok, amelyekre hivatkozva ezt el kívánta érni, ugyanazok voltak, mint Velich-nél. Benedek azonban Velichet tarthatta a fajsúlyosabb fenyegetésnek, valószínűleg azért, mert nagyobb támogatottsággal bírt a járás lakossága körében. A KABSZ-feljelentések vizsgálatának tanúvallomásaiból és a Belügyminisztérium által, a második feljelentésben megadott igazoló tanúk névsorából látható, hogy meglehetősen széles körű beágyazottsága – orvosok, ügyvédek, közigazgatási és gazdasági szakemberek stb. – volt

¹⁰⁵ Az megint más kérdés, hogy vajon hogyan folyt volna le ez az eljárás, mivel a KABSZ szeptember 17-től a Waffen-SS részét képezte. Rozsnyói Ágnes: 1944. október 15. (A Szálasi-puccs történetéhez). *Századok* (1959) 389.

¹⁰⁶ Lásd 47. j.

¹⁰⁷ A háború végén az USA-ba emigrált. Távollétében a Kecskeméti Népbíróság 1 év börtönrre ítélte. Lásd BFL VII. 5-e 5980/1950. Dolesch Gyula népellenes büntette.

¹⁰⁸ További sorsa egyelőre ismeretlen. Benedek János visszaemlékezése szerint soha nem tért vissza Kiskőrösre. MNL PML XXXIII. 5. Krónikák levéltári gyűjteménye. *Egy porszem a nagy viharban*. [Kézirat.] IV. 122.

a mozgalomnak a járásban. Ugyanakkor a Dolesch-féle MMP kiskőrösi járási szervezete gyakorlatilag csak a „vezetőséget”, néhány gazdálkodót és egy-két szimpatizánst mutatathatott fel. Dolesch Gyula sikertelenségében – jóllehet már az 1930-as évek közepétől szervezte a helyi szélsőjobbaldali mozgalmakat¹⁰⁹ – valószínűleg komoly szerepe lehetett összeférhetetlen természetének is.¹¹⁰

Benedek helyettesének, dr. Komáromy László tb. főszolgabírónak a magatartása is megér néhány gondolatot. A tiszteletbeli főszolgabíró egyszer sem tájékoztatta főnökét a tudomására jutott szervezkedésről, jóllehet legalább három alkalommal beszéltek neki erről a járásban komoly súllyal bíró személyek. Ez nyilván Benedekben is gyanút ébresztett, ezért kétszer is kihallgatta beosztottját ebben a kérdésben. Komáromy mindkét alkalommal azzal védekezett, hogy azért nem tulajdonított ezeknek a beszélgetéseknek különösebb jelentőséget, mivel az elhangzott vádak nem tartotta komolynak, illetve nem ismerte azoknak a személyeknek a tevékenységét és befolyását sem, akik az áthelyezést közvetlenül szorgalmazták. Benedek visszaemlékezéséből és a kihallgatási jegyzőkönyvekből ugyanakkor kiderül, hogy Komáromy jóban volt Velichhel és annak köreivel, vagyis tisztában kellett lennie azok társadalmi súlyával és befolyásával is.¹¹¹

Meglehetősen szokatlan egy tb. főszolgabírótól – aki a járás vezetőjének helyettese, így gyakorlatilag mindennel tisztában kell lennie, ami reá és a főnökére bízott községek életében történik –, hogy ne lásson, ne halljon és ne gondoljon semmit a körülötte történő eseményekről.¹¹² Hacsak nem kapott Velichéktől egy jól hangzó ajánlatot a következő kiskőrösi járási főszolgabíró személyére nézve, Benedek eltávolítása esetén.

Felvetődik még a nagypolitika szerepe az ügyben. Láthattuk, hogy mindkét internált személy esetében gyorsan intézkedett a felső párt/mozgalomvezetés, és alig egy-két hét alatt szabadlábra helyezték őket.¹¹³ Történt ez annak ellenére, hogy Imrédy 1944. augusztus 7-ével kikerült a hazai politikai közéletből, még az általa létrehozott és vezetett MMP és KABSZ szervezetéből is, illetve pártja ki is lépett a Sztójay-kormányból. Sőt! Az 1944. augusztus 23-i román kiugrást követő kormányváltás során kinevezett Lakatos Géza miniszterelnök 3080/1944. M. E. számú rendeletével azonnal felfüggesztette minden

¹⁰⁹ MNL PML IV. 401-b. 3060/1944. 13. jegyzőkönyv. Kiss Gyula csendőr főtörzsőrmester tanúvallomása. 1944. július 13.

¹¹⁰ Uo. Ezzel szemben Velich Istvánt kifejezetten kellemes modorú embernek írta Benedek János. Lásd 53. j.

¹¹¹ Ezt látszanak alátámasztani a dörgiczei tanyán elhangzottakkal kapcsolatban felvett vallomások jegyzőkönyvei is, melyekben többször említették, hogy végig Velich és Székely társaságában volt. MNL PML IV. 401-b. 3420/1944. 6. jegyzőkönyv. Székely János és társai kihallgatási jegyzőkönyve, Ughy Lajos, Uhgy Erzsébet és id. Fecske István vallomása.

¹¹² Benedek és Komáromy viszonya nem lehetett éppen felhőtlen. Egy korábbi, Gesztelyi Nagy László MÉP-képviselő tiszteletére rendezett ebédmeghívás alkalmával – melyre Velich meghívta Komáromyt is – alaposan össze is zördült kollégájával, mivel annak aznap kihágási tárgyalásra kellett volna mennie Császártöltésre. Komáromy azonban inkább Velich meghívásának tett eleget és nem tartotta meg a tárgyalást, amivel kb. hatvan ember napját fecsérelte el. Amikor Benedek ezt számonkérte rajta, Komáromy szemtelenül válaszolt, Benedek pedig a jelen lévő „nyilasok” miatt nem bolygatta tovább a dolgot. MNL PML XXXIII. 5. Krónikák levéltári gyűjteménye. *Egy porszem a nagy viharban*. [Kézirat.] IV. 73.

¹¹³ Az MMP jó kapcsolatai kiterjedtek mind az államigazgatás, mind a katonai felső vezetés köreire. Sipos Péter: *Imrédy Béla és a Magyar Megújulás Pártja*. Bp., 1970. 230–232.

politikai párt működését, így a szélsőjobb mozgalmi ismét illegalitásba kényszerültek.¹¹⁴ A belügyminiszter pedig a KABSZ mozgásterét igyekezett szűkíteni 12378/1944. sz. szigorúan bizalmas rendeletével.¹¹⁵ Mindezen intézkedéseket követően került sor a Benedek János elleni második feljelentésre, ami kiválóan mutatja, hogy az elvileg illegalitásba kényszerült magyar szélsőjobboldal befolyása – német segítséggel – milyen messzire elért.¹¹⁶ Mérey László főispán az új belügyminiszternek, Bonczos Miklósnak¹¹⁷ írt levelében jól ábrázolja a közállapotokat: „Pest megye nyugalmát és rendjét csak úgy tudtam megvédeni, hogy több internált fogva tartása érdekében magasabb befolyásokkal kellett szembe szállnom.” Azonban a KABSZ újabb próbálkozását látva, ismét védelmébe vette Benedeket, mivel szüksége volt az olyan emberekre, mint Benedek vagy Paál, hogy a közigazgatás ne csússzon át végleg a szélsőjobb – és rajtuk keresztül a németek – kezébe.¹¹⁸

A Dolesch- és Velich-ügyek hivatalos vizsgálati anyagainak ismeretében, a dr. Benedek János visszaemlékezésében leírt történet a két ügy összevonásának tűnik. Az események menetének bemutatása, több fontos szereplő és esemény kihagyása – a KABSZ-feljelentés, Póczy Mária, dr. Komáromy László, Székely János, valamint a második feljelentés és a rágalmozgás eljárási megindításának engedélyezése – mind arra utalnak, hogy Velich István esetének erősen lerövidített, és Benedek érdekeinek megfelelően kiemelt adatainak bemutatása alatt, tulajdonképpen Dolesch Gyula esetének lefolyását ismerhettük meg. Ennek oka nagy valószínűséggel az lehetett, hogy Benedek János az 1970-es évek végén megírt visszaemlékezésében nem igazán akarta a nyilvánosság elé tárni a KABSZ-feljelentés nyomán lezajlott vizsgálat anyagait, mivel neki abban bizonyítania kellett rendszerhűségét, illetve a zsidótörvények maradéktalan betartását.

A visszaemlékezés és a hivatalos iratok egybevetésével úgy vélem, kijelenthető, hogy dr. Benedek János főszolgabíró igyekezett segíteni a gettókba kényszerített zsidóságnak, és nem volt németbarát. A Benedek elleni vallomások alapján eléggé egyértelmű, hogy a főszolgabíró nem tett lakatot a szájára, és valóban elhangzottak, illetve megtörténtek részéről a Dolesch Gyula és a KABSZ által inkriminált kijelentések és tettek.

Ezt látszanak alátámasztani a Kiskőrösi Igazoló Bizottság határozatának indoklása, valamint azok a tanúvallomások is, amelyek Benedek János igazolási ügyében születtek 1945 júniusában: „a lefolyt bizonyítás adatai igazolták, miszerint Dr. Benedek János a

¹¹⁴ Paksa: *Magyar Nemzetiszocialisták*, 280.

¹¹⁵ MNL PML IV. 401-a. 259/1944. A magyar kir. Belügyminiszter 12378/1944. sz. szigorúan bizalmas rendelete, a magyar államrendőrségnek és a csendőrségnek a Keleti Arcvonal Bajtársi Szövetséghez való viszonya tárgyában. 1944. augusztus 30.

¹¹⁶ A KABSZ már a német megszállás óta komolyan élvezte a németek támogatását. Winckellmann, a magyarországi SS- és Gestapo-egységek parancsnoka, szeptember 17-én szerződést is kötött Neyjell, melynek alapján a szervezetet beolvasztották a Waffen SS-be. Bár Lakatos Géza miniszterelnök október 8-án feloszlatta a szervezetet, annak befolyása mit sem csökkent. Rozsnyói: 1944. október 15., 389., 403.

¹¹⁷ Bonczos Miklós belügyminiszter a Sztójay- és a Lakatos-kormányokban 1944. augusztus 7. – október 12. között.

¹¹⁸ „Védelmet kérek az ehhez hasonló vádaskodások ellen, érdemes tisztviselőim részére.” MNL PML IV. 401-a. 133/1944. Mérey László főispán jelentése a belügyminiszterhez. 1944. május 23. A Nyilaskeresztes Párt járszkarajenői szervezetének levele Endre László államtitkárhoz. 1944. május 4.

zsidókra vonatkozó hátrányos rendeleteket, tőle telhetőleg szabotálta, németellenes kijelentéseket tett, a Sztójay-kormány ideje alatt a kiskőrösi nyilas vezéreket internálta.”¹¹⁹ Különösen fontos ezek között Szabolcs Sándor szabómester vallomása, aki ekkoriban a kiskőrösi zsidó hitközség vezetőségének egyik tagja volt. Elmondása szerint Benedek minden létező módon igyekezett kijátszani a zsidóságot sújtó rendelkezéseket – a KABSZ által kifogásoltakon túl –, engedélyezte a földjeik művelését, utazhattak a fővárosba, az addig „elinternáltakat” igyekezett kiszabadítani, az üzletek bezárása ügyében kiokította őket a helyes eljárásra. A tanúvallomás utolsó bekezdése összegzi legjobban Benedek ténykedését: „Azon kérdésre, hogy Dr. Benedek János helyesebben tette-e, hogy a nyilas korszak alatt főszolgabíróságot vállalt, vagy jobb lett volna-e állásából távoznia, előadom, hogy a zsidóság számára sokkal jobb volt, hogy állásában maradt, mert helyette bizonyára egy olyan főszolgabíró működött volna, aki nagyon sok kárt okozott volna a zsidóságnak, Benedek főszolgabíró úr pedig mindenben enyhített [!] bajainkat és tőle telhetőleg szabotálta a rendeletek végrehajtását.”¹²⁰

Fentiek mellett persze az sem zárható ki, hogy Benedek egy jó túlélési ösztönrel rendelkező opportunistá volt, aki korának jelenében és a nagyon gyorsan közeledő jövőben is meg akarta tartani – paraszti származása miatt a kor viszonyai között nehezen elért – jól fizető és magas társadalmi presztízzsel bíró állását. Ezt pedig az 1944-es vészterhes esztendőben egyszerre két kés élen táncolva kellett kiügyeskednie. Egyrészt a németbarát szélsőjobb kormányzat felé kellett bizonyítania, hogy hű a rendszerhez, ugyanakkor – e rendszer ellenében – igyekezett csökkenteni a zsidóság elleni intézkedések súlyát, mivel látta, hogy a háború hamarosan véget ér, és akkor majd el kell tudni számolnia a tetteivel az új hatalom, a jogfosztott zsidóság és a saját lelkiismerete előtt is. Igen komoly egzisztenciális, illetve a saját személyére és családjára nézve is súlyos biztonsági kérdés volt tehát számára az adott helyzet, amit az is megerősíteni látszik, hogy minden rendelkezésre álló eszközzel igyekezett eltávolítani Velich Istvánt a járásból.

Benedek János visszaemlékezése természetesen szubjektív, és nyilvánvalóan nem mentes az öngigazoló/önmentő szándéktól sem, ugyanakkor rendkívül adatgazdag és informális forrás. Megfelelő forráskritikát alkalmazva úgy vélem, különleges forrása lehet a 20. századi magyar történelem egy eddig kevésbé kutatott vetületének.

¹¹⁹ MNL BKML XVII. 407-a 156/1945. A Kiskőrösi I. sz. Igazoló Bizottság határozatának indoklása, dr. Benedek János főszolgabíró igazolási ügyében. 1945. június 19.

¹²⁰ MNL BKML XVII. 407-a. 156/1945. Szabolcs Sándor tanúvallomása, dr. Benedek János főszolgabíró igazolási ügyében. 1945. június 19.